

Інформаційна довідка щодо нагород у сфері парламентаризму: досвід держав-членів Європейського Союзу та Європейського Парламенту*

Анотація. У довідці викладено результати аналізу досвіду Австрії, Бельгії, Чехії, Фінляндії, Греції, Хорватії, Ірландії, Латвії, Литви, Угорщини, Німеччини, Польщі, Португалії, Швеції, Словаччини та Європейського Парламенту щодо відзначення громадян, науковців, журналістів, державних службовців і молоді за їхній внесок у розвиток парламентаризму, демократії, захисту прав людини та зміцнення громадянського суспільства.

Ключові слова: парламентські нагороди, парламентаризм, премії, звання, медалі, європейська інтеграція.

Вступ. У державах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС) парламенти дедалі частіше виступають не лише як законодавчі органи, а і як інституції, що формують та підтримують демократичну культуру, відзначаючи внесок громадян, науковців, журналістів, державних службовців та молоді в розвиток парламентаризму, демократії, захисту прав людини та громадянського суспільства. Такі відзнаки є інструментом публічного визнання, а також способом зміцнення зв'язку між парламентом і суспільством. Вони можуть надаватися у формі медалей, грошових премій, дипломів чи почесних звань і присуджуються як на постійній основі, так і з нагоди пам'ятних дат чи визначних подій.

Залежно від національних та законодавчих традицій типи парламентських нагород та процедура їх присудження суттєво відрізняються. У низці країн парламенти встановили постійні премії з чітко визначеним призначенням – зокрема, за наукові дослідження або за внесок у розвиток сфери захисту прав людини. Водночас в інших державах нагороди здебільшого присуджуються за тривалу та сумлінну державну службу.

Основна частина. Узагальнений досвід окремих держав-членів ЄС та Європейського Парламенту наведено в порівняльному вигляді в Таблиці 1 та Додатку.

Табл. 1

Держава	Премія	Медаль	Подяка / грамота	Орден / звання / державні нагороди
Австрія	✓			
Бельгія		✓		
Чехія	✓	✓		
Фінляндія		✓		✓
Німеччина	✓			
Угорщина	✓			
Швеція				✓ (державна нагорода)
Словаччина	✓			
Португалія	✓	✓		
Польща	✓	✓		✓

Литва	✓	✓		
Латвія			✓	
Греція		✓		
Ірландія				✓ (державна нагорода)
Європейський Парламент	✓	✓		

В **Австрії** Фонд Маргарет Лупац відзначає осіб й організації, які зробили вагомий внесок у розвиток парламентаризму та демократії, а також надає підтримку дослідженням з історії та розвитку парламентаризму в Австрії. Заснований у 2001 році, Фонд присуджує «Премію за демократію» особам, які зробили особливий внесок у розвиток парламентаризму та демократії Австрії, і «Премію за наукові досягнення» на підтримку досліджень та діяльності, присвяченої вивченню історії та розвитку парламентаризму в Австрії. Премії вручаються раз на два роки.

Процедура висування кандидатів на «Премію за демократію» є відкритою: можливе як самовисування, так і висування кандидатів третіми особами – фізичними особами та/або установами. Натомість на здобуття «Премії за наукові досягнення» кандидат не може висувати себе особисто, а також не допускається висування з боку його близьких родичів.

«Премія за демократію» та «Премія за наукові досягнення» присуджуються почергово раз на два роки у вигляді грошової винагороди.

У **Бельгії** медаллю Сенату нагороджуються члени Сенату за сумлінне виконання своїх обов'язків, виходячи з тривалості їхнього (їхніх) мандата (мандатів).

У **Чехії** Спікер Палати депутатів парламенту щорічно присуджує спеціальну премію імені Франтішека Ладіслава Рігера студентам університетів за найкращі бакалаврські та магістерські роботи в галузях соціальних наук, історії та права, які завдяки глибині їх опрацювання є внеском у дослідження чеського парламентаризму.

Спеціальна премія складає:

- 1 місце – 10 000 чеських крон (приблизно 404,53 євро);
- 2 місце – 7 000 чеських крон (приблизно 283,17 євро);
- 3 місце – 5 000 чеських крон (приблизно 202,27 євро).

Крім того, Спікер Палати депутатів має право на власний розсуд нагороджувати «видатних особистостей» пам'ятною медаллю.

Єдиною виключно парламентською нагородою у **Фінляндії** є парламентська медаль, яка вручається з 1982 року. Цією медаллю відзначають кожного співробітника парламенту за 15 років служби. Нагородження відбувається під час щорічної церемонії за участю Спікера та Генерального секретаря парламенту. Крім того, парламент щороку подає пропозиції щодо відзначення співробітників парламенту державними нагородами, а саме орденами Білої троянди Фінляндії та Лева Фінляндії. Остаточне рішення про їх присудження приймає Президент Фінляндії.

Німецький Бундестаг присуджує такі премії:

- «Премія Німецького Бундестагу за наукові досягнення» (Wissenschaftspreis des Deutschen Bundestages) – за видатні наукові праці, які заохочують громадськість до обговорення питань, пов'язаних із парламентаризмом та сприяють кращому розумінню роботи парламенту. Премія присуджується кожні два роки Президентом Німецького Бундестагу в розмірі 10 000 євро;

- «Медіапремія Німецького Бундестагу» (Medienpreis des Deutschen Bundestages) – за видатні журналістські роботи в щоденних або щотижневих газетах, регіональних або надрегіональних медіа, друкованих та онлайн-медіа або на радіо та телебаченні, які сприяють кращому розумінню роботи парламенту та заохочують громадськість до обговорення питань, пов'язаних із парламентаризмом. Медіапремія присуджується раз на рік Президентом Німецького Бундестагу в розмірі 5000 євро;

- «Франко-німецька парламентська премія» (Deutsch-Französischer Parlamentspreis) присуджується спільно з Національною асамблеєю Франції за наукові праці, що сприяють кращому взаєморозумінню між двома країнами. Громадяни Німеччини та Франції можуть подавати заявки на отримання премії в розмірі 10 000 євро раз на два роки.

Німецький Бундестаг не присуджує інших нагород чи відзнак.

Члени парламенту, парламентські службовці та працівники Секретаріату Національних зборів *Угорщини* можуть бути нагороджені *Премією імені Лайоша Навая* за багаторічну віддану службу парламенту (не менше 15 років). Премія вручається Спікером парламенту не більше ніж одній особі один раз на рік.

Аналогічним є порядок вручення *Премії імені Гайника Каролі*, що може бути присуджена парламентським службовцям та працівникам Секретаріату, які пропрацювали не менше 5 років у парламенті.

З 2010 року члени Риксдагу *Швеції* нагороджуються спеціальними відзнаками – *медалями Риксдагу з позолоченого срібла* – після складання своїх парламентських повноважень. Розмір медалі залежить від тривалості перебування на посаді члена парламенту. Особи, які обіймали посаду менше ніж шість років, нагороджуються дипломом і золотим значком, які вручає Спікер Риксдагу.

Голова Національної ради *Словаччини* може присудити *державну нагороду імені Йозефа Мілослава Гурбана* окремим особам або групам осіб за видатні заслуги в галузі законодавства, права, розвитку демократії та конституційності у Словаччині, а також у гуманітарній сфері. Порядок присудження цієї нагороди визначено Законом № 261/2017 про державні нагороди імені Йозефа Мілослава Гурбана та Александра Дубчека. Лауреатам вручаються грамота, пам'ятна дошка у формі медалі, а також грошова винагорода в розмірі, що дорівнює 25 середньомісячним номінальним заробітним платам працівника у сфері економіки Словацької Республіки.

Парламент *Португалії* присуджує такі нагороди:

- *Премія за права людини* заснована Асамблеєю Республіки у 1998 році з нагоди річниці підписання Загальної декларації прав людини. Розмір премії

становить 25 000 євро та вручається щорічно під час урочистої церемонії в Асамблеї Республіки з нагоди Національного дня прав людини.

- *Золота медаль з нагоди річниці підписання Загальної декларації прав людини.* Голова Асамблеї Республіки також може нагородити одного або кількох громадян Португалії чи іноземців, які зробили значний внесок у захист і просування прав людини або у запобігання чи засудження порушень таких прав, незалежно від того, де вони мали місце;

- *Премія імені Барбози де Мело за парламентські дослідження* передбачає вручення диплома та грошового призу в розмірі 20 000 євро, а також можливість опублікування наукової роботи службами парламенту;

- *Премія Національного комітету оборони* заснована у 2013 році з метою відзначення найкращих студентів вищих військових закладів освіти (військово-морських, військових та повітряних академій) та зміцнення зв'язків між парламентом і збройними силами. Вона щорічно присуджується Головою Комітету парламенту з питань оборони за рекомендацією безпекових інституцій. Нагорода складається з декоративного виробу, виготовленого службами парламенту, та диплома.

Сенат *Польщі* не має сталої практики нагородження. Як наслідок, у Сенаті відсутні нормативно-правові акти, що регулюють це питання. Згідно із Законом від 16 жовтня 1992 року про ордени та відзнаки Сенатом може оголошуватися:

- конкурс на *здобуття нагороди та почесного звання «Вартовий спадщини Республіки»*. Переможці отримують відповідне звання, грошову премію, диплом, медаль та пам'ятну дошку;

- конкурс для журналістів на *здобуття нагороди Голови Сенату*. За результатами конкурсу журі присуджує грошові премії та почесні відзнаки.

Окрім того, у 2010–2011 роках Сенат і Сейм Польщі спільно відзначили двадцяту річницю започаткування програми Конгресу США «Подарунок демократії» для відродженого польського парламенту. З цієї нагоди обидві палати парламенту вручили пам'ятні медалі польським та американським громадянам, які зробили внесок у реалізацію цієї ініціативи.

У 2008 році Президія Ради польської мови, дорадчого органу з питань використання польської мови, започаткувала почесне звання *«Посол польської мови»*. Це престижне звання щорічно присуджується в п'яти категоріях: Посол польської мови в мовленні; Посол польської мови у Святому Письмі; Посол польської мови за кордоном; Молодий посол польської мови; Посол польської регіональної мови. Звання присвоює Голова Сенату Республіки Польща.

Крім того, з нагоди пам'ятних дат або на відзначення професійної та громадської діяльності в Польщі присуджується *пам'ятна медаль «Благо Республіки – це найвищий закон»*.

Наразі Сейм *Литви* присуджує шість нагород, які регулюються спеціальними законами або спеціальними положеннями, а саме:

- Премія Свободи – заснована відповідно до Закону про Премію Свободи Литовської Республіки у 2011 році;

- Пам'ятна медаль імені Габріеле Петкевічайте-Біте «Служимо Литві» – запроваджена рішенням Правління Сейму в 2011 році;

- Національна премія за Незалежність – запроваджена рішенням Правління Сейму в 2017 році;

- Премія Сейму Литовської Республіки присуджується за внесок у відновлення незалежності Литви, зміцнення парламентських традицій, розвиток державності та активну громадську діяльність; запроваджена рішенням Правління Сейму в 2014 році;

- Премія імені Феліції Борткевічене вручається з 2004 року за досягнення в галузі мовознавства присуджується Комісією Сейму з питань традицій та спадщини;

- Зірка Олександра Стульгінскіса запроваджена Законом про нагороду Сейму «Зірка Олександра Стульгінскіса» у 2020 році.

Премія Свободи вручається щорічно 13 січня на урочистому засіданні Сейму, присвяченому Дню захисників свободи, Головою Сейму та Головою Комісії з питань Премії Свободи. Премія присуджується особам та організаціям за вагомими досягненнями у сфері захисту прав людини, розвиток демократії та сприяння міжнародній співпраці в інтересах самовизначення та суверенітету народів Східної та Центральної Європи. Кандидатів на здобуття премії обирає Комісія Сейму, яка формується з депутатів за принципом пропорційного представництва політичних груп.

Критерії присудження *Пам'ятної медалі імені Габріеле Петкевічайте-Біте «Служимо Литві»* встановлюються Комісією з відбору лауреатів, до складу якої входять члени Правління Сейму, експерти в галузях літератури й освіти, а також представники громадських організацій. Медаль є формою заохочення за: збереження традицій парламентаризму та сприяння громадянській активності й демократії; благодійну діяльність; підтримку свободи самовираження серед молоді; розвиток волонтерського руху в Литві; публікації, що мають суспільне значення та виховують національні почуття та духовні цінності. Щорічно парламентом присуджується не більше чотирьох нагород. Медаль може бути присуджена як громадянам Литви, так й іноземцям, громадським об'єднанням, асоціаціям та іншим фізичним або юридичним особам за їхню громадську діяльність.

Національна премія за Незалежність присуджується молодим вченим у галузі гуманітарних та соціальних наук за наукові дослідження, що мають важливе значення для зміцнення литовської державності, та за дослідницькі проекти, подані на конкурс для отримання премії. Право висувати кандидатів на здобуття премії мають литовські вчені, литовські наукові та освітні установи.

Премія Сейму Литовської Республіки за внесок у відновлення незалежності Литви, зміцнення парламентських традицій і державності, а також за діяльність на благо суспільства може бути присуджена фізичним або юридичним особам, а саме громадянам Литви або іноземним громадянам, громадським об'єднанням, асоціаціям, науковим, освітнім та культурним установам, а також іншим організаціям чи особам, що мають відповідні заслуги. Члени Ради Сейму та Генеральний секретар Сейму мають право висувати кандидатів на цю премію.

Латвія. Відповідно до Положення про нагороди Президії Сейму Латвійської Республіки (чинного з 06.01.2021) передбачено нагородження *грамотою-подякою та листом подяки* від Президії Сейму.

Грамота-подяка може бути вручена особам, які не є працівниками Сейму, за: значні досягнення у сфері національного розвитку; вагомий внесок і високі результати (зокрема на міжнародному рівні) у ключових для Латвійської Республіки сферах, зокрема в економіці, культурі, мистецтві, науці, спорті, охороні навколишнього середовища, національній обороні, державному управлінні та інших сферах.

Натомість листи-подяки вручаються виключно працівникам Сейму за: щонайменше 10 років бездоганної служби; сумлінне виконання службових обов'язків та внесок у забезпечення та вдосконалення роботи парламенту (зокрема реалізацію та розвиток великих проєктів); ювілярам на знак вдячності за сумлінне виконання службових обов'язків.

Парламент **Греції** вручає золоті та срібні медалі, спеціально виготовлені Банком Греції. Не існує спеціального нормативного акта, що регулює процедуру нагородження, не існує – рішення про вручення медалі приймає Голова парламенту на власний розсуд. Зазвичай парламент Греції вручає такі медалі високопосадовцям іноземних держав, зокрема президентам, прем'єр-міністрам, головам парламентів та керівникам міжнародних організацій. Крім того, нагороди також вручаються видатним діячам культури, асоціаціям, а також окремим особам за значні національні або суспільні досягнення (наприклад, спортсменам, які здобули медалі на Олімпійських або Паралімпійських іграх).

Варто звернути увагу, що Голови обох палат парламенту **Ірландії** входять до складу Ради з питань подвигів (Comhairle na Míre Gaile), яка присуджує щорічну *Національну нагороду за хоробрість*. Ця Рада була заснована в 1947 році з метою офіційного визнання державою «виняткових проявів хоробрості». Нагорода присуджується за героїчні вчинки, здійснені в Ірландії або на судні, зареєстрованому в Ірландії, після 4 липня 1945 року. Спеціальних обмежень щодо особи номінанта не встановлено. Під «героїчним вчинком» розуміється рятування людського життя, пов'язане з особистим ризиком.

Усі заявки на номінацію розглядаються Радою з питань подвигів відповідно до критеріїв, визначених у Законі про героїчні вчинки 1947 року. Якщо заявка відповідає критеріям, встановленим Законом, можуть бути запрошені підтверджувальні документи від відповідних державних органів. Водночас ні Рада, ні Секретаріат Ради не контактують безпосередньо зі свідками події.

Нагорода може бути в таких формах: похвальна грамота; почесна грамота за мужність; посмертна почесна грамота за мужність; бронзова медаль та почесна грамота; посмертна почесна бронзова медаль та почесна грамота; срібна медаль та почесна грамота; посмертна почесна срібна медаль та почесна грамота; золота медаль та сертифікат (англійська версія/ірландська версія); меморіальна золота медаль та сертифікат (у разі смерті) (англійська версія/ірландська версія).

Міністр юстиції, за згодою Міністра фінансів, може виплатити компенсацію в розмірі, який він вважає доцільним, особі, що вчинила подвиг за

обставин, передбачених пунктом 2 розділу 3 цього Закону, або особі, яка перебуває на утриманні такої особи.

Європейським Парламентом присуджуються:

- *Європейська премія громадянина* присуджується за ініціативи, які сприяють європейській співпраці та просуванню спільних цінностей ЄС. Вона вручається щороку за проекти, організовані фізичними або юридичними особами, які сприяють: взаєморозумінню та тіснішій інтеграції між громадянами ЄС; транскордонному співробітництву, що зміцнює європейський дух; захищають та просувають цінності й основоположні права ЄС¹;

- *Премія Сахарова за свободу думки* присуджується за особливі досягнення в одній із таких сфер: захист прав людини та основних свобод, зокрема права на вільне вираження думок; захист прав меншин; дотримання норм міжнародного права; розвиток демократії та утвердження верховенства права²;

- *Європейська молодіжна премія імені Карла Великого* присуджується молодіжним проектам, що сприяють європейському та міжнародному взаєморозумінню. Вона відзначає щоденну роботу молоді віком від 16 до 30 років, спрямовану на зміцнення європейської демократії та активну участь у формуванні майбутнього Європи. Премія присуджується щорічно спільно Європейським Парламентом та Фондом Міжнародної премії Карла Великого в Аахені. Грошові винагороди становлять: 7 500 євро – за перше місце; 5 000 євро – за друге місце; 2 500 євро – за третє місце.

У межах премії три фіналісти запрошуються до Європейського Парламенту, а представники всіх 27 національних проектів беруть участь у чотириденній поїздки до Аахена (Німеччина).

Європейський Парламент вручає також *пам'ятні медалі*:

- депутатам Європейського Парламенту, які завершують виконання своїх повноважень наприкінці кожного законодавчого терміну – на знак подяки за їхню роботу та внесок у діяльність інституції;

- працівникам Секретаріату Європейського Парламенту, які пропрацювали 15 та 25 років.

Висновки. У більшості парламентів держав-членів Європейського Союзу існують спеціальні нагороди, що присуджуються за внесок у розвиток парламентаризму, демократії, прав людини, дослідження історії парламенту чи багаторічну службу в парламентських інституціях. Спільною рисою для Австрії, Німеччини, Литви, Чехії, Португалії та Словаччини є наявність премій або нагород за наукові досягнення та дослідження у сфері парламентаризму – це може бути премія за кращі студентські роботи (Чехія), наукові публікації (Австрія, Німеччина), історичні або гуманітарні дослідження (Литва, Португалія). У Португалії та Литві передбачено окремі премії за діяльність у сфері прав людини.

В окремих парламентах (зокрема Швеції, Угорщини, Фінляндії, Бельгії) переважає традиція нагородження медалями за багаторічну службу або по

¹ Frequently asked questions. European Citizens Prize. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/prizes/en-ecp-2021-faq-logo.pdf>

² The Sakharov Prize - what it is about. URL: <https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/en/home>

завершенні парламентських повноважень. Такі відзнаки, як правило, не мають конкурсного чи наукового характеру, а є формою інституційної вдячності. Нагороди можуть мати градацію залежно від тривалості служби (Швеція, Фінляндія) або вручатися виключно за багаторічну роботу в парламенті (Угорщина).

Унікальні підходи до парламентських нагород спостерігаються в Польщі та Литві. Польський Сенат не має сталої регламентованої практики нагородження, однак організовує конкурси з присудженням почесних звань, а також відзначає діяльність спрямовану на збереження культурної спадщини та популяризацію польської мови. Натомість Литва має найбільшу кількість різнотипних парламентських нагород серед держав-членів ЄС. Кожна з них має чітко визначену законодавчу або регламентну базу та свою спеціалізацію (від премій за зміцнення незалежності до відзнак за досягнення у галузі мовознавства).

Суттєвою відмінністю є також ступінь формалізації процесу нагородження. У більшості країн передбачено чіткі процедури висунення кандидатур, діяльність конкурсних комісій (Німеччина, Литва, Австрія), однак в окремих випадках рішення можуть прийматися одноособово (наприклад, вручення медалей на розсуд Співкератора парламенту). Таким чином, хоча парламенти держав Європейського Союзу поділяють спільні цінності щодо визнання внеску в розвиток демократії, форми реалізації цієї практики є різноманітними – як за структурою, так і за змістовним наповненням системи нагород.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

При підготовці матеріалів було використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для використання у власних наукових дослідженнях.